

برجام و مسئله پیشگیری از جنگ از منظر حقوق و روابط بین الملل

توهم یا واقعیت

دکتر ساراب صلاحی

استادیار دانشگاه امام حسین (ع)

دفتر پژوهش‌های موسسه کیهان

Research@Kayhannews.ir

سرشناسه	: صلاحی، سهراب، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: توافق نامه برجام و مسئله پیشگیری از جنگ از منظر حقوق و روابط بین الملل / سهراب صلاحی.
مشخصات نشر	: تهران: شرکت انتشارات کیهان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۵۰۰ ص.: مصور: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۴۵۸-۳۵۵-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: برنامه جامع اقدام مشترک، ۲۰۱۵ م. ۱۴ ژوئیه
موضوع	: Joint Comprehensive Plan of Action, 2015 July 14
موضوع	: انرژی اتمی -- ایران -- سیاست دولت
موضوع	: Nuclear energy -- Government policy -- Iran
موضوع	: مذاکرات سیاسی
موضوع	: Diplomatic negotiations in international disputes
موضوع	: سلاح های هسته ای (حقوق بین الملل)
موضوع	: Nuclear weapons (International law)
موضوع	: تیم اقتصادی -- ایران
موضوع	: Economic sanctions -- Iran
موضوع	: ایران -- روابط خارجی -- مدیریت
موضوع	: Iran -- Foreign relations administration
شناسه افزوده	: شرکت انتشارات کیهان
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ۸ ص K756
رده بندی دیویی	: ۳۱۰.۱۷۴۷.۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۰۴۴۲۵

توهم یا واقعیت
برجام و مسئله پیشگیری از جنگ از منظر حقوق و روابط بین الملل
سهراب صلاحی
علیرضا حصارکی
شرکت انتشارات کیهان
خرداد ۱۳۹۸
۵۰ نسخه
رجمی (۵۰۰ صفحه)
۴۵۰۰۰ ریال

نام کتاب
تألیف
طراح جلد
ناشر
نوبت چاپ
تیراژ
قطع
قیمت

حق چاپ برای «شرکت انتشارات کیهان» محفوظ است.

تهران؛ میدان امام خمینی، خیابان فردوسی، کوچه شهید شاهچراغی، موسسه کیهان

تلفن پخش: ۳۳۱۱۰۲۰۱ تلفن دفتر پژوهش ها: ۳۳۱۱۰۷۰۹

Entesharat@Kayhannews.ir

فهرست مطالب

مقدمه

فصل اول

- ۱۳ تعلیق فعالیت‌های هسته‌ای ایران در چارچوب حقوق بین‌الملل با نظام قدرت
- ۱۴ بخش اول: پیشینه فعالیت‌های هسته‌ای ایران
- ۲۴ بخش دوم: تعلیق
- ۳۲ بخش سوم: توقف عقب‌نشینی
- ۳۸ بخش چهارم: تکمیل چرخه سوخت هسته‌ای و ورود ایران به باشگاه هسته‌ای جهان
- ۴۴ بخش پنجم: قطعنامه‌های شورای امنیت
- ۵۹ بخش ششم: تغییر محاسبه دشمن در پی دو رویداد داخلی و تشدید تحریم‌ها
- ۶۱ ۱. فتنه ۸۸
- ۶۴ ۲. مکتب ایرانی و نفوذ انحراف در دولت دهم
- ۶۶ ۳. تغییر محاسبه دشمن و تشدید تحریم
- ۷۱ بخش هفتم: ارزیابی حقوقی ارجاع پرونده هسته‌ای ایران

بخش هشتم: «هسته‌ای» در سیاست خارجی آمریکا

۷۹

فصل دوم

خاورمیانه در سیاست خارجی آمریکا پس از جنگ سرد و برجسته‌سازی سلاح‌های

۸۵

کشتار جمعی

۸۶

بخش اول: اهداف کلان سیاست خارجی آمریکا پس از جنگ سرد

۸۸

۱. در پی آمریکا به قدرت برتر جهانی

۸۹

۱-۱. استثنای فرهنگی

۹۷

۲-۱. یک جانبه‌گرایی در سیاست خارجی

۱۰۱

۲. رژیم صهیونیستی قدرت برتر منطقه

۱۰۶

بخش دوم: سلطه بر «انرژی، انرژی و مهابت» انقلاب اسلامی

۱۰۶

۱. سلطه بر کانون انرژی جهان

۱۲۶

۲. مهابت انقلاب اسلامی

۱۳۷

بخش سوم: برجسته شدن سلاح‌های کشتار جمعی در سیاست خاورمیانه‌ای آمریکا

۱۳۹

۱. عراق

۱۵۱

۲. ایران

۱۵۲

۱-۲. پرونده‌سازی در راستای اهداف کلان آمریکا

۱۵۷

۲-۲. جلوگیری از پیشرفت ایران

۱۶۶

۳-۲. جلوگیری از ارتقای جایگاه ایران در نظام بین‌الملل

۱۷۱

۴-۲. خدشه‌دار کردن اصول و اندیشه انقلاب اسلامی

فصل سوم

۱۷۷

آمریکا و ایفای تعهدات در روابط بین‌الملل

۱۸۸

بخش اول: ایران

۱۸۸

۱. اعتماد دکتر مصدق به آمریکا و سرنگون شدن وی با کودتای آمریکایی

۲۰۰

۲. تنش‌زدایی در دولت هاشمی رفسنجانی و گسترش خصومت از سوی آمریکا

۲۱۰	۳. تنش‌زدایی در دولت سید محمد خاتمی و تهدید استقلال ایران از سوی آمریکا
۲۱۹	بخش دوم: عراق
۲۳۰	بخش سوم: فلسطین
۲۳۵	بخش چهارم: لیبی
۲۳۸	بخش پنجم: کره شمالی
۲۴۶	بخش ششم: روسیه
	فصل چهارم
۲۵۳	حقوق بین‌الملل و یسکیر در جنگ در روابط بین‌الملل
۲۵۴	بخش اول: ماهیت حقوق بین‌الملل
۲۶۰	بخش دوم: کارکرد قاعده منع توسل به زور در روابط بین‌الملل
۲۶۱	۱. شورای امنیت و انحصار اجبار جلیس «تجاوز» در اساسنامه رم
۲۶۶	۲. آمریکا و تفسیر به رأی از مفهوم «دفاع مشروع»
۲۶۹	۱-۲. دفاع مشروع پیش‌دستانه
۲۷۵	۲-۲. دفاع مشروع پیشگیرانه
۲۷۸	۳. انگلیس و تفسیر به رأی از مجوز شورای امنیت
۲۸۴	بخش سوم: سؤالاتی که دکتر حسن روحانی لازم است به آن پاسخ دهد
	فصل پنجم
۲۹۵	عمق استراتژیک جمهوری اسلامی ایران، یگانه عامل بازدارندگی در روابط بین‌الملل
۲۹۶	بخش اول: نقاط مثبت
۲۹۷	۱. مردم بنیان بودن قدرت در انقلاب اسلامی
۳۰۲	۲. تجربه عالی رهبری و مدیریت در انقلاب اسلامی
۳۰۹	۳. موقعیت قدرت ساز ایران و غرب آسیا
۳۱۳	۴. استقلال‌خواهی و الزام تبدیل ایران به یک قدرت بین‌المللی
۳۲۰	۵. قدرت دفاعی و تهاجمی مقاومت اسلامی

۳۲۴	۶. الهام بخشی و شکلیابی گروه‌های مقاومت
۳۳۲	۷. تحمیل شکست‌های پیاپی بر آمریکا
۳۳۸	بخش دوم: نقاط ضعف
۳۳۹	۱. ناتوانی آمریکا در راه‌اندازی جنگ بزرگ دیگری
۳۴۵	۲. حکومت‌های دست‌نشانده
۳۵۶	۳. رژیم صهیونیستی بزرگترین گروگان
۳۵۸	۴. وابستگی اقتصاد و امنیت جهان به انرژی منطقه
	فصل ششم
۳۶۳	اشتباهات استراتژیک در آیند مذاکرات هسته‌ای و برجام
۳۶۷	بخش اول: مذاکرات به مثابه یک هب‌رد
۳۸۴	بخش دوم: غفلت استفاده از طرفین‌های ملی
۳۹۰	بخش سوم: غفلت استفاده از پیرامون‌های بزرگ در منطقه
۳۹۹	بخش چهارم: در موضع تدافعی قرار گرفتن
۴۱۸	بخش پنجم: ناتوانی در رعایت خطوط قرمز راهبردی‌های نظام
۴۲۱	۱. باقی ماندن بسیاری از تحریم‌ها
۴۲۹	۲. وضع تحریم‌های جدید پس از برجام
۴۳۶	۳. تحمیل رژیم نظارت استثنایی
۴۴۵	نتیجه‌گیری
۴۶۱	منابع و مأخذ
۴۸۵	فهرست اعلام

مقدمه

مذاکرات هسته‌ای در دولت یازدهم و توافق‌نامه‌های ژنو و لوزان که سرانجام به «توافق‌نامه برجام» منجر شد، از سببی سلاقی مختلف و از ابعاد گوناگون مورد بحث و بررسی قرار گرفته و درباره آن اطلاع‌رسانی شده است. در این میان، دو مقوله مهم و کلیدی همچنان نیازمند بحث و بررسی و مذاقه است و نباید در پیچ‌وخم روزمرگی فراموش شود:

اول، نقش دانش و صنعت هسته‌ای در مؤلفه‌های قدرت‌ساز و با توجه به این که اساس و پایه تمام قدرت‌ها اعم از اقتصادی، علمی، دفاعی، سیاسی و غیره علم است و یکی از مهم‌ترین اهداف انقلاب اسلامی تبدیل ایران اسلامی به یک قدرت بین‌المللی است؛ لذا در نقش ممتاز علم برای دستیابی به این بهمان جای هیچ شک و تردیدی نیست.

دوم، نقش دانش و صنعت هسته‌ای در ژئوپلیتیک قدرت و تأثیرات بر روابط بین‌الملل، همچنان نیازمند بحث، بررسی و مذاقه است و نباید اجازه داد که این مباحث مهم در پیچ‌وخم روزمرگی فراموش شود.

بی‌تردید موفقیت جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به چرخه سوخت هسته‌ای با همه مخالفت‌ها، تحریم‌ها و حتی خصومت‌هایی که تا ترور دانشمندان جوان

هسته‌ای کشور نیز کشانده شد، در کنار دیگر پیشرفت‌های علمی، اقتصادی، دفاعی و امنیتی در حوزه ملی و همچنین تحمیل شکست بر بزرگترین قدرت اقتصادی - نظامی طول تاریخ جهان یعنی آمریکا در میدان عراق از سوی نظام اسلامی ایران بدون شلیک مستقیم یک گلوله (که اتفاقاً به تعبیر بسیاری از آمریکایی‌ها بزرگترین شکست تاریخی این کشور نیز محسوب می‌شود و در این‌که مهم‌ترین عامل شکست آن است - بهوری اسلامی ایران بوده است، نیز اتفاق نظر دارند)، شکست جنگ‌های نیابتی آمریکا در لبنان و غزه قبل از شروع مذاکرات هسته‌ای و نیز دیگر جنگ نیابتی آمریکا که این بار پیاده‌نظام آن نه سربازان اسرائیل، بلکه خطرناک‌ترین گروه‌های تروریستی یعنی داعش بود، در آستانه مذاکره هسته‌ای برای تحلیلگران آشنا به مسائل استراتژیک کاملاً آشکار شده بود؛ این پیروزی‌ها، نتیجه رویکرد مقاومت نظام اسلامی در حوزه ملی و منطقه‌ای بود و تأثیر آن بر عرصه بین‌الملل نیز غیرقابل انکار بوده است و خواهد بود. این پیروزی‌ها باعث شد که در خلال مذاکرات هسته‌ای، حسن روحانی، رئیس‌جمهور اعلام کند در صورت لغو نشدن کلیه تحریم‌ها در روز اول اجرای توافق، پای هیچ قراردادی را امضا نخواهد کرد.

بسیار مهم است که بدانیم:

- ۱- تعهد رئیس‌جمهور به مردم و نظام اسلامی به چه میزان حقوق شده است؟
- ۲- مطابق توافقنامه برجام، چه حوزه‌هایی از تحریم‌های ظالمانه و غالباً در تعارض با حقوق بین‌الملل، لغو یا تعلیق و کشور از نتیجه آن بهره‌مند شده است؟
- ۳- چه تحریم‌هایی به تعبیر عراقچی - عضو ارشد تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای ایران - فقط روی کاغذ لغو شد و دشمنی آمریکا اجازه نداد تا کشور از لغو عملی آن بهره‌مند شود؟

۴- چه تحریم‌هایی هرگز لغو یا تعلیق نشد و برخلاف انتظار ملت ایران، تحریم‌های دیگری هم به صورت ظالمانه، پس از برجام و قبل از خروج آمریکا از آن در تعارض آشکار با برجام بر مردم ایران تحمیل گشت؟

۵- ایران از چه حقوقی طبق همه هنجارها و قواعد بین‌الملل از جمله معاهده ان.پی.تی (پیمان عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای) که سال‌ها عضو آن است، در «توافقنامه رجام» محروم شد؟

۶- به محدودیت‌های طولانی مدت بر صنعت هسته‌ای و حتی برخی حوزه‌های دیگر تحمیل شده و آثار ناگوار آن بر حوزه‌های علم، صنعت، اقتصاد، پزشکی، کشاورزی و حتی رفاه کشور چیست؟

۷- با پذیرش بازرس‌های بیروتکلی، چه خطراتی امنیت مردم و کشور را تهدید می‌کند؟

اما هدف اصلی موضوع دیگری است که به نظر می‌رسد در پیرامون آن تحقیق علمی قابل ارائه‌ای به جامعه صورت نگرفته یا به سبب خصومت‌ورزی‌های آمریکا با جمهوری اسلامی، نیازمند بررسی و تحلیل بیشتر است، البته این نوشتار به فراخور بحث به موضوعات بالا نیز می‌پردازد.

عنوان تحقیق (بررسی نقش توافقنامه برجام در پیشگیری از منظر حقوق و روابط بین‌الملل)، دو سؤال را به ذهن متبادر می‌سازد:

۱- به فرض که یکی از دو هدف اصلی توافقنامه برجام دور کردن جنگ، از جمهوری اسلامی ایران بوده، آیا تجربه‌ای در تاریخ روابط بین‌الملل یا مفرده‌ای در حقوق بین‌الملل وجود دارد که به کمک آن بتوان به این فرضیه دست یافت که واگذاری امتیازات گسترده به آمریکایی‌ها (که رویکرد استعماری و یک‌جانبه‌گرایانه خود در روابط بین‌الملل را منکر نمی‌شوند) تضمین‌کننده حفظ کشور از جنگ تحمیلی بوده است؟

۲ - با التفات به این واقعیت که اظهارات سران کشورها، حتی اظهارات شفاهی‌شان، در روابط بین‌الملل آثار مهم حقوقی و سیاسی در پی دارد، بر اساس کدام گزاره‌ها می‌توان این سخن رئیس‌جمهور را ثابت کرد که آمریکا و برخی کشورهای اروپایی به این نتیجه رسیده بودند که به تعبیر دیگر، سؤال اصلی تحقیق این است که باوجود توافق هسته‌ای که یکی از اهداف برشمرده برای آن از سوی رژیم صهیونیستی، جلوگیری از تحمیل جنگ بر کشور بود و به فرض اینکه دولت آمریکا نیز چنین تعهد سپرده بود و از برجام خارج نمی‌شد، چه تضمینی برای عدم وقوع جنگ علیه ایران و پایداری آمریکا به تعهداتش وجود دارد؟ آیا اگر دولت یازدهم در بحث هسته‌ای نظام کشور ایران را مورد حمله قرار خواهد داد؟

بی‌تردید کنکاش عمومی برای پاسخ به این دو سؤال، منجر به طرح موضوع و سؤال دیگری خواهد شد:

شکست سنگین آمریکا در عراق، که ناگزیر از ترک این کشور پس از ۸ سال اشغالگری شد و هزینه کرد ۶ هزار میلیارد دلار، هنگام شروع مذاکرات هسته‌ای با دولت یازدهم و ۷ هزار میلیارد دلار در جنگ با عراق و نیابتی (به تعبیر دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا) نه تنها منافعی را متوجه واشنگتن نکرده، بلکه اقتصاد آمریکا را با بزرگترین بدهی تاریخ، یعنی بیش از بیست هزار میلیارد دلار (بیش از تولید ناخالص ملی آن) روبه‌رو نموده است. با توجه به این موارد و وسعت افکار عمومی آمریکا، به‌خصوص به جهت دروغ‌هایی که دولت بوش بر اساس آن پشتیبانی مردم را جلب و سربازان آمریکایی را روانه جنگ عراق کرد که بی‌اعتمادی آنان به نهادهای اطلاعاتی و امنیتی‌شان را به دنبال داشت، آیا اساساً آمریکا آمادگی لازم را برای ورود به جنگ بزرگ دیگری آن‌هم با نظام جمهوری اسلامی ایران که از منابع متکثر قدرت برخوردار است در زمان شروع مذاکرات هسته‌ای یا اکنون، داشته یا دارد؟

قطعاً با نگاهی تاریخی و تحلیل رویدادها در بستر تحولات فرهنگی و اجتماعی آن، بهتر می‌توان مسیر آینده پدیده‌های سیاسی و اجتماعی را به گمانه‌زنی نشست؛ لذا سعی شده است که در پاسخ به سؤالات مطروحه از روش تاریخی - تحلیلی استفاده شود. ساختار این تحقیق در شش فصل سازمان‌دهی شده است.

فصل اول این نوشتار به پیشینه صنعت هسته‌ای ایران اختصاص دارد؛ عضویت کشور در معاهده ان.پی.تی، انعقاد قراردادهای متنوع با آمریکا، آلمان، فرانسه و انگلیس و در بعضی زمینه‌ها مانند رآکتور هسته‌ای بوشهر و آغاز عملیات اجرایی.

با وقوع انقلاب اسلامی، غربی‌ها با تغییری ۱۸۰ درجه‌ای، همکاری هسته‌ای با جمهوری اسلامی را قطع کردند؛ لذا جمهوری اسلامی به دلیل نیاز کشور در زمینه‌های گوناگون پس از ایران، عراق مقدس، دستیابی به صنعت هسته‌ای و تکمیل اقدامات گذشته از طریق نخستین کشور را پیگیری نمود. این فصل به‌طور مشخص به این سؤال پاسخ می‌دهد که آیا در نامه شغال عراق در سال ۲۰۰۳، آمریکا و تروئیکای اروپایی با واردکردن فشار به دولت هشتم و تعلیق فعالیت‌های غنی‌سازی اورانیوم در کشور، در پی راستی‌آزمایی و پیگیری این موضوع بودند که آیا صنعت هسته‌ای ایران به سمت فعالیت‌های نظامی انحراف پیدا کرد و یا اساساً سیاست خارجی جدید آمریکا ایجاب می‌کرد که موضوع هسته‌ای ایران به عنوان مسئله‌ای که صلح و امنیت بین‌المللی را به خطر انداخته است مطرح شود؟ ادامه به این سؤال پاسخ می‌دهیم که آیا ارجاع پرونده هسته‌ای ایران از سوی کشورهای غربی به شورای امنیت، از محمل حقوقی و فنی و مطابق موازین و مقررات حقوق بین‌الملل و معاهده ان.پی.تی و پادمان صورت گرفت یا ملاحظات سیاسی؟ پاسخ به این سؤال، این واقعیت را در عرصه بین‌الملل آشکار خواهد ساخت که در تصمیم‌گیری‌هایی که به نام و عنوان ساختار و سازمان بین‌الملل، نقش برتر را موازین و مقررات «حقوق بین‌الملل» دارد یا «سیاست»؟

فصل دوم به نقش سیاست هسته‌ای آمریکا در سیاست خارجی این کشور در ابتدای قرن بیست و یکم می‌پردازد و اینکه اساساً اهداف کلان و همچنین راهبردی آمریکا در سیاست خارجی این کشور پس از جنگ سرد چیست و در این رابطه طرح خاورمیانه بزرگ آمریکا در دستیابی به این اهداف چه جایگاهی داشت؟ پس از تبیین این موارد، علت برجسته‌سازی خطر سلاح‌های کشتار جمعی در منطقه خاور میانه و خصوصاً عراق، پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و نقش آن در بسترسازی برای اشغال این کشور، سپس اهداف آمریکایی‌ها از برجسته کردن و پرونده‌سازی برای صنعت هسته‌ای ایران پس از اشغال افغانستان و عراق مطرح می‌شود.

فصل سوم به آمریکا و ایفای تعهدات در روابط بین‌الملل می‌پردازد. فرض آن که آمریکایی‌ها با درست برداشتن از منظر سیاسی، قول و قرارهایی گذاشته و حتی وعده‌هایی کتبی داده باشند، مگر بر اینکه در صورت عقب‌نشینی دولت و تیم مذاکره‌کننده و پاسخ مثبت به درخواست‌های آنان، ایران مورد تهدید و تهاجم آمریکایی‌ها قرار نمی‌گیرد، همچنین قبول این فرض که آنان به لحاظ نظامی و مسائل استراتژیک و بین‌المللی در این سطح از قدرت بردند و جرئت اتخاذ چنین تصمیمی را نیز داشتند. آیا پیشینه تاریخی روابط آمریکا با برخی کشورهای به‌ویژه ایران تأیید می‌کند که آن‌ها به عهد و پیمان خود استوارند؟ به بیان ساده‌تر آیا گزاره‌هایی در روابط بین آمریکا و دیگر کشورها وجود دارد که پایبندی آن به تعهداتش را تضمین کند؟

فصل چهارم به‌طور مبسوط به موارد زیر می‌پردازد:

آیا توافق‌نامه برجام از منظر حقوقی دربردارنده متن و یا تعهدی است که آمریکایی‌ها را از تهدید جمهوری اسلامی ایران و درگیری با آن مطابق تعهد مذکور بازدارد و مهم‌تر از همه، آیا منشور سازمان ملل که سنگ زیرین بنای آن منع تهدید و توسل به زور در روابط بین‌الملل است توانسته در طول استقرار، از تحمیل جنگ‌های

تجاوزکارانه در روابط بین‌الملل جلوگیری نماید که بتوان نتیجه گرفت به جهت حاکمیت حقوق و معاهدات بین‌المللی بر روابط بین‌الملل، توافق‌نامه برجام از تهدید و توسل به زور علیه جمهوری اسلامی ایران جلوگیری می‌کند و درواقع تضمینی برای عدم وقوع جنگ علیه ایران و پابندی آمریکا به تعهداتش خواهد بود.

پس از بررسی محک زدن وعده و تعهد رئیس‌جمهور از منظر روابط بین‌الملل، فصل پنجم به سؤال دوم تحقیق پاسخ می‌دهد که در هنگامه شروع مذاکرات هسته‌ای اساساً آمریکایی‌ها از نظر خارجی و داخلی و با توجه به برخورداری جمهوری اسلامی ایران از منابع متکثر قدرت، در وضعیتی نبودند که بتوانند علیه ایران اقدامی نظامی کنند. همچنین در این فصل (پنجم) این واقعیت مورد بحث و تدقیق قرار می‌گیرد که جهت آناشیک (هرج و مرج) حاکم بر ساختار نظام بین‌الملل، یگانه عامل بازدارنده و پیشگیری‌کننده از تحمیل جنگ بر هر کشوری، عمق استراتژیک و مؤلفه‌های استراتژیک آن کشور است؛ بر این اساس، مهم‌ترین بنیان‌های قدرت جمهوری اسلامی، هم‌بین نقاط ضعف برجسته دشمن که اصلی‌ترین مانع ایجاد درگیری نظامی با ایران اسلامی است مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

صرف‌نظر از مسئله پیشگیری از جنگ به‌عنوان یکی از در هدف اقدام دولت برای ورود به مذاکرات هسته‌ای و امضای برجام و همچنین در نظر از دستیابی به این هدف، با التفات به ظرفیت‌های عظیمی که در قلمرو ملی و بین‌الملل در اختیار جمهوری اسلامی ایران بوده، سؤال دیگر این است که آیا تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای کشورمان توانست برای دستیابی به دیگر هدف اعلامی دولت یازدهم در فرایند مذاکره و تدوین متن توافق‌نامه برجام، یعنی حل مشکلات اقتصادی کشور، از ظرفیت‌های عظیم جمهوری اسلامی ایران در قلمرو ملی و بین‌المللی استفاده مطلوب

کند؟ پاسخ به این سؤال، فصل ششم (پایانی) این تحقیق را به خود اختصاص داده است.

www.ketab.ir